MASTER
NEGATIVE
NO. 91-80298-13

MICROFILMED 1991

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES/NEW YORK

as part of the
"Foundations of Western Civilization Preservation Project"

Funded by the
NATIONAL ENDOWMENT FOR THE HUMANITIES

Reproductions may not be made without permission from
Columbia University Library

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright law of the United States -- Title 17, United States Code -- concerns the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material...

Columbia University Library reserves the right to refuse to accept a copy order if, in its judgement, fulfillment of the order would involve violation of the copyright law.

AUTHOR:

ENK, PETUS JOHANNES

TITLE:

DE AESTHETISCHE WAARDEERING DER ...

PLACE:

GRONINGEN

DATE:

1930

Master Negative #

91-80298-13

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

870.9
En48

Enk, Petus Johannes, 1885- ed.

De aesthetische waardeering der Latijnsche letterkunde in de 19de en 20ste eeuw; rede uitgesproken bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Rijks-universiteit te Groningen den 11den October 1930, door Dr. P. J. Enk... Groningen, Wolters, 1930.

23 p. 23 cm.

104218

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 11

IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB

DATE FILMED: 10-31-91 INITIALS M.B.

FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

AIIM

Association for Information and Image Management
1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910
301/587-8202

Centimeter

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 mm

1 2 3 4 5

Inches

1.0 1.1 1.25 1.4 1.6 1.8 2.0 2.2 2.5 2.8 3.2 3.6 4.0 4.5 5.0 5.6 6.3 7.1 8.0 9.0

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

DE AESTHETISCHE WAARDEERING DER LATIJNSCHE LETTERKUNDE IN DE 19DE EN 20STE EEUW

REDE

UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING
VAN HET HOOGLEERAARSAMBT AAN DE
RIJKS-UNIVERSITEIT TE GRONINGEN DEN
11DEN OCTOBER 1930

DOOR

DR P. J. ENK

BIJ J. B. WOLTERS — GRONINGEN, DEN HAAG, 1930

Columbia University
in the City of New York

LIBRARY

DE AESTHETISCHE WAARDEERING DER LATIJNSCHE LETTERKUNDE IN DE 19DE EN 20STE EEUW

REDE

UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE GRONINGEN DEN 11DEN OCTOBER 1930

DOOR

DR P. J. ENK

f 0,75

BIJ J. B. WOLTERS' UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ N.V.
GRONINGEN — DEN HAAG — 1930

31-10288

BOEKDRUKKERIJ VAN J. B. WOLTERS

870.9
En48

MIJNE HEEREN CURATOREN; MIJNHEER DE RECTOR MAGNIFICUS; MIJNE HEEREN PROFESSOREN; DAMES EN HEEREN LECTOREN, PRIVAAT-DOCENTEN EN DOCTOREN; DAMES EN HEEREN STUDENTEN, EN GIJ ALLEN, DIE DEZE PLECHTIGHEID MET UW AANWEZIGHEID VEREERT;

HOOGGEACHTE TOEHOORDERESSEN EN TOEHOORDERS,

> 'Criticism is the endeavour to find, to know, to love, to recommend, not only the best, but all the good, that has been known and thought and written in the world'.
>
> SAINTSBURY.

Wanneer wij een gedicht, een roman of een redevoering lezen, geven wij ons van zelf rekenschap, welken indruk het gelezene op ons maakt. Er is in ons oordeel uit den aard der zaak een subjectief element; de persoonlijke smaak van den lezer, de voorkeur voor een bepaald genre, jazelfs voor een bepaalde taal zijn factoren, die bij het uitspreken van ons eindoordeel een rol spelen. Daarbij komt, dat wij allen den invloed van onze omgeving en onzen tijd ondergaan. Hieruit volgt dat iedere periode haar eigen voorkeur heeft, haar eigen stempel draagt. Er is een tijd geweest, dat men genoot van de romantiek, tot men naar iets anders verlangde, en het realisme zijn intocht deed. Zoo kan men in de literatuur der volkeren bepaalde stroomingen waarnemen. Hierdoor is het verklaarbaar, dat de beoordeeling eener geheele letterkunde als de Latijnsche in den loop der eeuwen kan variëeren. Tempora mutantur et nos mutamur in illis. Men zou een interessant en nuttig werk kunnen schrijven, als men eens naging, hoe het intellectueele publiek der verschillende landen in op elkaar volgende tijdperken over de schrijvers der Latijnsche letterkunde oordeelde. De eeuw, waarin de beide klassieke literaturen als volmaakt werden beschouwd, ligt al zoo lang achter ons, dat ik nooit goed begrijp, waarom er door vele classici bij allerlei gelegenheden op gewezen wordt, dat zij de klassieke kunst heusch niet idealiseeren. Het tegendeel

is eerder waar, althans voor de Latijnsche letterkunde. De 19de eeuw immers heeft er een eer in gesteld aan de groote schrijvers dezer in vorige eeuwen zoo gewaardeerde letterkunde nagenoeg alle literaire waarde te ontzeggen.

Als voorbeeld herinner ik aan het bekende oordeel van MOMMSEN over Cicero, dat deze als Staatsman „ohne Einsicht, Ansicht und Absicht" was, als schrijver „durchaus Pfuscher, eine Journalistennatur im schlimmsten Sinne des Worts", als mensch „von schwachüberfirnißter Oberflächlichkeit und Herzlosigkeit" [1]).

In 1903 noemt de Franschman M. FUNCK-BRENTANO hem „l'insupportable bavard de Tusculum".

Dit oordeel geldt Rome's grootsten prozaïst. Voor Rome's grootsten dichter had men althans in Duitschland evenmin bewondering of sympathie.

In 1884 constateert PLÜSS in zijn apologetisch geschrift „Vergil und die Epische Kunst": „Das persönliche Verhältniß, in welchem einst zahllose Gebildete ihr ganzes Leben hindurch zu Vergil standen, findet sich bei uns kaum noch".

Als men zoo staat tegenover schrijvers als CICERO en VERGILIUS, dan kunnen wij moeilijk verwachten, dat de overige auteurs der Latijnsche literatuur naar hun waarde geschat werden.

De laatste 20 jaren begint echter een groote verandering ten goede te komen in de wijze, waarop de Latijnsche letterkunde beoordeeld wordt.

In ons land vond de kunstwaarde der Latijnsche letteren reeds veel eerder een enthousiast en onvermoeid verdediger in mijn hooggeachten leermeester HARTMAN, die niet alleen in wetenschappelijke geschriften, maar ook in populaire artikelen steeds weer op de schoonheid dezer letterkunde wees.

In het Buitenland zijn het vooral de Engelsche philologen, die het hunne bijdroegen om tot een zuiverder waardeering der Latijnsche schrijvers te komen. Ik denk hierbij in de

---

[1]) Römische Geschichte, III Bnd.

[2]) L'affaire du collier, 5e ed. Paris, Hachette, 1903, p. 310.

eerste plaats aan wijlen WARDE FOWLER, den fijnen Vergiliusvertolker, aan WIGHT DUFF, MACKAIL en CONWAY.

In Duitschland was de waardeering voor de Latijnsche letterkunde in de 2de helft der 19de eeuw vrijwel tot het nulpunt gedaald. De Köningsberger hoogleeraar RICHARD HARDER spreekt dit in zijn mooie artikel „Die Einbürgerung der Philosophie in Rom" onomwonden uit: „Während die innere Beziehung zu den Griechen für den gebildeten Deutschen etwas Gegebenes ist, während das Griechische zum gesicherten Besitz unseres eigenen Kulturbestandes gehört, bedeuten die Römer für die Wissenschaft, für die Schule, für die Bildung ein beunruhigendes Problem"; hij noemt het in Duitschland geldende oordeel „in seinen Grundlagen überaltert; es ist an der Zeit, voegt hij er bij, es endgültig fortzuräumen." Ik citeer deze woorden van een gezaghebbend man als HARDER met opzet, opdat men ziet, hoe verkeerd het is zich bij de appreciatie der Latijnsche literatuur, zooals in ons land vaak geschiedt, hoofdzakelijk door Duitsche handboeken te laten leiden en beïnvloeden. Toch kwamen ook in Duitschland eenige geleerden van beteekenis de Latijnsche literatuur tegen onverschilligheid, miskenning, onjuiste beoordeeling verdedigen. Onder deze tegen den geest des tijds ingaande, onafhankelijke mannen bekleeden een eereplaats FRIEDRICH LEO, RICHARD HEINZE en THEODOR BIRT.

In Frankrijk, waar de Latinisten der 19de eeuw zich meer dan men zou verwacht hebben door de Duitsche opvattingen lieten beïnvloeden, traden o.a. PLESSIS en LEJAY als verdedigers der Latijnsche letterkunde op.

Het onderwerp, dat ik in 1922 bij de opening mijner lessen als privaatdocent aan deze Universiteit gekozen had, „Het oorspronkelijk element in de Romeinsche letteren," werd vier jaar later behandeld door GÜNTHER JACHMANN in zijn inaugureele rede als hoogleeraar aan de Universiteit te Keulen, en in 1928 door CASTIGLIONI, toen hij aan de Universiteit van Milaan een rede hield over „Il problema della originalità Romana". Men ziet, dat in verschillende landen de behoefte gevoeld wordt de Latijnsche schrijvers vrij te pleiten van

het zoo vaak gehoorde verwijt, dat 't hun aan oorspronkelijkheid ten eene male zou ontbreken.

Het is echter allerminst mijn bedoeling het interessante vraagstuk der oorspronkelijkheid van Rome's letterkunde nogmaals ter sprake te brengen; ik wilde er slechts op wijzen, dat er zich langzamerhand over deze kwestie een *communis opinio* is gaan vormen, dat de nivelleerende beschouwingen overal plaats maken voor opbouwende kritiek. En dit niet slechts wat betreft het vraagstuk der oorspronkelijkheid, de algemeene waardeering wordt grooter.

Nu zal iemand wellicht zeggen: „mij bewijst deze nieuwe beoordeeling volstrekt niet, dat wij hier niet te doen hebben met een tijdelijke reactie tegen de sterke, maar daarom nog niet onverdiende depreciatie der 19de eeuw." Ook is menigeen in zijn „for intérieur" overtuigd dat de zoogenaamde aesthetische waardeering niet veel meer is dan een kwestie van subjectieven smaak, die met de wetenschap weinig of niets te maken heeft.

De beantwoording van mijn gefingeerden tegenstander plaatst ons met één slag tegenover het interessante probleem, wat de oorzaken waren van de 19de eeuwsche geringschatting der Latijnsche letteren, en stelt nieuwe vragen: volgens welke methode moet de Latijnsche letterkunde door ons bestudeerd worden, wat wenschen wij verder te bereiken?

Vooreerst de oorzaken der geringschatting. In het begin der 19de eeuw gingen de oogen open voor de oorspronkelijkheid en de onovertroffen schoonheid der groote schrijvers uit Hellas' bloeitijd. Toen men eenmaal de waarde van de letterkundige erfenis der Grieken had beseft, kon het wel niet anders, of de vergelijking van de Latijnsche literatuur met een letterkunde van zoo unieke hoedanigheden als de Grieksche viel in het nadeel van eerstgenoemde uit.

Daarbij kwam dat de moderne literaturen in de 19de eeuw een ongekenden bloei beleefden. Men stelde zich andere kunstidealen en hoe langer hoe meer verdween de bewondering en liefde, die vorige geslachten voor de Romeinsche schrijvers gevoeld hadden. De Latijnsche letterkunde werd in het oog

van vele philologen, vooral in Duitschland, een verzameling van stumpers, zij het dan ook van uit een historisch oogpunt belangrijke stumpers.

Tenslotte ontwikkelde de Wetenschap der klassieke Oudheid zich in de 2de helft der 19de eeuw in geheel andere richting dan voorheen. In 1882 geeft de beroemde ERWIN ROHDE, de fijngevoelige kunstenaar en philoloog, zich van deze oriënteering in de volgende bewoordingen rekenschap: „Ich lebe an mir selbst und eben gerade an meinen Collegien die allmähliche Umarbeitung der ästhetischen und absoluten Schätzung des Altertums in die historische und relative durch, die ja den Gang unsrer Disziplin, freilich schon lange ehe ich überhaupt anfing, bezeichnet hat."

Ongetwijfeld was deze historische beschouwing een gevolg van een zuiverder begrip van het wezen der philologie, maar in de praktijk leidde zij vaak tot enkel verstandelijke waardeering der kunstwerken. Nu staat echter bij mij onomstootelijk vast, dat bestudeering van kunstwerken zonder geestdrift voor hun schoonheid waardeloos en geestdoodend is, en helaas ontbrak bij de bestudeering der Latijnsche letterkunde dit enthousiasme nagenoeg geheel. De philologen, die zich op eenzijdig historisch standpunt stelden, handelden met een redevoering van Cicero, alsof het een notariëele akte was, die men om de taal en den zakelijken inhoud wilde kennen. Eenmaal tot 't inzicht gekomen, dat de Aeneis haar zwakke punten had, zocht men opzettelijk naar fouten. Men stelde er een eer in steeds meer zwakheden te ontdekken. Zooals sommige textcritici gretig naar fouten zochten, om toch maar de gelegenheid te hebben een scherpzinnige of elegante conjectuur te kunnen maken, en daardoor volkomen gave plaatsen aantastten, zoo leidde de zucht om den dichter op tekortkomingen te betrappen tot geheel onjuiste interpretaties.

Dat de veranderde beoordeeling der laatste jaren geen kwestie van mode is, maar een gevolg van hernieuwde studie, dieper inzicht en betere methode, gepaard gaande met een zuiverder aanvoelen van literaire schoonheid, zal ik trachten in 't kort aan te toonen.

Men begreep, dat de Romeinsche kunstenaar, ook al ontleende hij aan de Grieken, oorspronkelijk bleef. Het besef drong door, dat het niet de vraag was, wat een Latijnsche schrijver, naar modernen smaak beoordeeld, had moeten doen, maar wat hij had willen bereiken. Als een Plautijnsch blijspel zwakheden van compositie vertoonde, dan schreef men die niet, zooals vroeger regel was, aan de slordigheid van PLAUTUS zelf toe, maar waagde het in sommige gevallen het Grieksche origineel aansprakelijk te stellen.

De zgn. „Poetische Technik" leerde de constructie van een kunstwerk beter begrijpen en waardeeren. Hernieuwde bestudeering van de Oud-Latijnsche metriek door LINDSAY en FRAENKEL gaf nòg grooter waardeering voor de verskunst van PLAUTUS en TERENTIUS dan RITSCHL's geniale onderzoekingen reeds hadden gebracht.

Ook over de wijze, waarop de Latijnsche hexameter dient gelezen te worden, drongen zuiverder begrippen door, zoodat de schoonheid der sonore Vergiliaansche verzen beter tot haar recht kwam. De studie van het metrische proza gaf aan de lectuur der Latijnsche prozaïsten nieuwe bekoring.

Zoo zou ik kunnen doorgaan, maar ik wil liever aan een bepaalden schrijver toonen, hoezeer het oordeel van thans verschilt met dat van een dertig jaar geleden. In 1918 bewijst de onlangs overleden historicus EDUARD MEYER in zijn boek „Caesars Monarchie und das Principat des Pompeius" op grond van nauwgezette bronnenstudie, hoe zeer Cicero in den strijd tusschen Pompeius en Caesar een politieke middelaar van beteekenis geweest is. Cicero's staatkundige en philosophische geschriften vinden naar vorm en inhoud steeds meer waardeering; men is 't er over eens, dat hij volstrekt niet derderangs kopieën van tweede-rangs Grieksche origineelen geeft, maar dat het Romeinsche element sterk tot uiting komt. Tenslotte heeft de moderne psychologie de brieven juister belicht en daarmee ook Cicero's karakter.

Wat Vergilius betreft, zou ik slechts willen herinneren aan MACKAIL's meesterlijke boekje 'Virgil and his meaning to the world of to-day', om een bewijs te leveren, welke eereplaats

een groot geleerde, die tevens kunstenaar is, dezen divinus poeta in de wereldletterkunde toekent.

Welke methode moet men nu bij de bestudeering van een letterkundig product uit de Latijnsche letterkunde toepassen? In de eerste plaats is een systematisch onderzoek van den stijl noodzakelijk. De woordenkeus, de klankeffecten, de periodenbouw, metrum en rhythme moeten bestudeerd worden. De invloed van de rhetoriek, de wijze, waarop Grieksche of Romeinsche voorbeelden zijn nagevolgd, de inheemsche en ontleende elementen moeten worden nagegaan, maar ons hoogste ideaal zij door te dringen tot de persoonlijkheid van den schrijver, waarbij er voor dient gewaakt te worden, dat wij ons niet laten misleiden door het aan de Grieken ontleende gewaad, waardoor het innerlijk van den Romeinschen kunstenaar vaak wordt bedekt.

Bij dit laatste onderzoek komen wij tot een tweede vraag: welk standpunt moet bij de beoordeeling van een kunstwerk uit de klassieke oudheid worden ingenomen? Natuurlijk heeft de zgn. classicistische beschouwing eens en voor goed afgedaan. De schrijvers der Grieksche en Latijnsche letterkunde mogen niet in een valsch licht geplaatst worden; hun tekortkomingen moeten worden erkend, kritiek moet worden toegepast. Wij hebben in dit opzicht tegenover de klassieke literatuur juist zoo te staan als de wetenschappelijke beoefenaar der moderne letterkunde tegenover de moderne schrijvers.

Allereerst dan moeten wij nagaan, welk doel de schrijver met zijn werk wenschte te bereiken, wat zijn tijdgenooten verlangden en of de schrijver er in geslaagd is deze verlangens te bevredigen. Ziehier een historische beschouwing, die tevens den kunstenaar recht laat wedervaren. Is dit alles nauwkeurig onderzocht, dan kan men zich tenslotte nog afvragen, welken indruk het werk op ons maakt, waarbij wij natuurlijk naast literair sentiment voldoende aanpassingsvermogen moeten bezitten, om ons in 's schrijvers tijd te kunnen verplaatsen, en niet met een vooropgestelde kunsttheorie mogen klaar staan, om het werk van modern standpunt te critiseeren. Als wij ons afvragen, of de handboeken en standaardwerken der Latijnsche

literatuurgeschiedenis nu reeds aan deze eischen voldoen, dan moet het antwoord ontkennend luiden. Wat men gewoonlijk onder de geschiedenis der Latijnsche letterkunde verstaat, is slechts een reeks levensbeschrijvingen der schrijvers met min of meer subjectieve kritische bespreking hunner werken. In vele gevallen is men nog niet boven stijlonderzoek uitgekomen. Aan den inhoud der kunstwerken wordt in den regel onvoldoende aandacht geschonken. Het onderzoek naar de letterkundige stroomingen is nog ternauwernood begonnen. Wie meent, dat ik overdrijf, vergelijke b.v. eens een boek als de „Histoire de la littérature anglaise" van de Parijsche Hoogleeraren LEGOUIS en CAZAMIAN met de beste werken over Latijnsche letterkunde. Slechts LEO's en LEJAY's helaas onvoltooide meesterwerken kunnen deze vergelijking doorstaan. In de door mij uitgestippelde richting ligt nog een uitgebreid veld ter ontginning, dat niet slechts rijke vruchten zal afwerpen, maar ook den ontginners groote bevrediging zal schenken. Daarbij zal hun arbeid niet, zooals tot nu toe helaas vaak het geval was, destructief zijn, maar opbouwend.

Om mijn opvattingen aan een voorbeeld duidelijk te maken, kies ik met opzet niet een meesterstuk der Latijnsche letterkunde, maar het weinig of niet gewaardeerde epos van STATIUS, de *Thebais*.

In Statius' eigen tijd werd de Thebais met bijval ontvangen; de dichter JUVENALIS vertelt ons in zijn 7de satire: het publiek snelt toe om de welluidende stem en de geliefde verzen van de Thebais te hooren, wanneer STATIUS de stad met blijdschap heeft vervuld, daar hij den dag bepaalde om haar voor te lezen. Met zulk een bekoring boeide hij zijn hoorders; zóó groot is het genot, waarmee men naar hem luistert.

Ook in de Middeleeuwen werd STATIUS zeer gewaardeerd. CHAUCER noemt met hem VERGILIUS, OVIDIUS, HOMERUS en LUCANUS in één adem, en DANTE volgt hem na. Nog in de eerste helft der 19de eeuw is de Fransche Latinist NAUDET van meening, dat STATIUS in zijn Thebais „a su donner du mouvement, de la vie et de la chaleur à tout son tableau".

Sla nu SCHANZ' alom gebruikte „Geschichte der römischen Literatur" op. Een vriendelijk woord is in zijn drie bladzijden vullende karakteristiek niet te vinden. Ik licht er slechts deze woorden uit: „Seit uns der Zauber des Hellenentums gepackt hat, kann uns die rhetorische Poesie nicht mehr erwärmen... Die Thebais ist jetzt fast ein totes Produkt."

Ziethier een typisch staaltje van de wijze, waarop de Latijnsche literatuur veelal beoordeeld wordt. De klassieke philologen vergeten maar al te vaak den verstandigen raad, die GEORGE SAINTSBURY geeft in het laatste hoofdstuk van zijn 'History of Criticism': de literator, zegt hij, moet voortdurend boeken, schrijvers, literaturen vergelijken, om te zien, waarin zij van elkaar verschillen, maar nooit 'to dislike one because it is not the other'. Immers, hoeveel de Latijnsche letterkunde ook aan de Grieksche te danken heeft, in wezen in zij toch geheel anders.

De tijdgenooten van STATIUS verlangden niet den eenvoud en klassieke schoonheid van de Homerische poëzie; men wenschte romantiek, spanning, sensatie. Ongetwijfeld is ook de Aeneis reeds in hooge mate romantisch, maar van het tijdperk van Nero af komt in de Latijnsche literatuur het verlangen naar sterkere prikkels. Terwijl VERGILIUS — om slechts één voorbeeld te noemen — er naar streeft een gevoel van geheimzinnigheid te suggereeren, willen de dichters uit Nero's en Domitianus' tijd hun toehoorders doen huiveren. Zij schilderen bij voorkeur met sombere kleuren. Hun doel is zooveel mogelijk het alledaagsche, het gewone te vermijden. STATIUS tracht dan ook te boeien door brillianten stijl, dien men rhetorisch mag noemen, als slechts toegegeven wordt, dat hij van een ongewone fantasie getuigt.

Wil men den dichter recht laten wedervaren, dan moet men hem in dit licht bezien.

Toen Oedipus afstand had gedaan van de regeering, kwamen zijn zonen Eteocles en Polynices overeen ieder op hun beurt voor een jaar te heerschen. Terwijl het regeeringsjaar van Eteocles ten einde liep, dwaalde Polynices door de verlaten velden van Aonië. „Een enkele gedachte, die dag en nacht wederkeert, beheerscht hem, om zijn broeder nederig van den

troon te zien dalen, om zelf meester te zijn van Thebe en van al zijns broeders macht; voor dién dag zou hij zijn leven willen geven"[1]). Dan besluit hij plotseling naar Argolis te reizen, „hetzij dat een der Erinyen hem dreef, hetzij het onafwendbare Noodlot hem leidde, hetzij het toeval zijn schreden richtte".

Tegen den nacht heeft Polynices de stad Argos bereikt.

> Iamque per emeriti surgens confinia Phoebi
> Titanis late, mundo subvecta silenti,
> rorifera gelidum tenuaverat aëra biga:
> iam pecudes volucresque tacent, iam Somnus avaris
> inrepsit curis pronusque ex aethere nutat
> grata laboratae referens oblivia vitae.
> Sed nec puniceo rediturum nubila caelo
> promisere iubar, nec rarescentibus umbris
> longa repercusso nituere crepuscula Phoebo:
> densior a terris et nulli pervia flammae
> subtexit nox atra polos[2]).

„Reeds steeg de Maangodin, verrijzend door heel 't gebied dat de Zon na volbrachten arbeid had verlaten, door een zwijgende wereld omhoog, en verdunde op haar bedauwden wagen de afgekoelde lucht. Reeds rustten vee en vogels, reeds gleed de Slaapgod over de menschen met hun geldzuchtige zorgen, en daalde neder wenkend van den hemel, welkome vergetelheid brengend aan het zwoegende leven, maar geen purperen wolken beloofden terugkeer van het licht, en, toen de schaduwen zwakker werden, flikkerde geen schemerlicht met lange stralen van zon-weerkaatsenden glans. Zwarte nacht, nog zwarter waar hij de aarde naderde, voor geen enkelen lichtstraal doordringbaar, verduisterde den hemel."

Dan volgt een suggestieve beschrijving van den naderenden storm: „heel het woud versplintert, oude takken worden door de windvlagen weggesleurd, en de schaduwrijke zomerverblijven van Lycaeus, tevoren door geen zonnestraal aanschouwd, liggen thans open."

---

1) Thebais I. 316—320.
2) Thebais I. 336—346.

In dezen onheilspellenden nacht, waarin de regen in stroomen neervalt, hagelsteenen door 't luchtruim kletteren, en de wind zich tot een orkaan verheft, doorkruiste een andere vreemdeling het land rondom Argos: het was Tydeus uit Calydon, die wegens broedermoord zijn vaderland ontvlucht was. Reeds had Polynices in het voorportaal van koning Adrastus' paleis tegen het noodweer beschutting gezocht, toen ook Tydeus het slot bereikte. Elkaar een schuilplaats misgunnend, geraakten zij in twist, en weldra vochten beide mannen te midden der woedende elementen een strijd op leven en dood.

Ik meen, dat dit fragment uit het eerste boek der Thebais een kijk geeft op Statius' merkwaardig talent om kleurrijk en stemmingsvol te vertellen. Welk een gelukkigen greep deed de dichter b.v. door de ontmoeting van Polynices en Tydeus te doen plaats hebben in dezen somberen nacht, die een passenden achtergrond vormt voor den gruwelijken strijd der beide vreemdelingen! Nu heeft Léon Legras aangetoond, dat STATIUS zich in dit deel van zijn epos niet aan zijn Grieksche modellen heeft gehouden, maar dat hij Vergilius navolgde: zoo beschouwt Legras ook den orkaan, waarover wij zooeven spraken, als niets dan een herinnering aan den storm, waardoor Aeneas bij Vergilius op de kust van Afrika werd geworpen.[1])

Deze laatste opmerking vermindert de verdienste van Statius' verhaal niet, want nog daargelaten, dat de beschrijvingen van beide stormen nagenoeg niet op elkaar gelijken, is juist de gedachte, om den stormachtigen nacht als achtergrond van het gevecht te bezigen, van Statius zelf.

Wij verlieten zooeven de beide strijders vóór het paleis van Adrastus, koning van Argos. Door hun kreten ontwaakt begeeft de vorst zich met een brandende fakkel naar buiten

---

1) Aen. I. 81 seqq., cf. Legras, Etude sur la Thébaïde de Stace, Paris, 1905, p. 38.

en ziet de bloedende strijders. Hij verzoent hen met elkaar en komt dan tot de conclusie dat deze beide jonge mannen hem door het Fatum als aanstaande schoonzoons zijn gezonden. Tydeus en Polynices zijn nu trouwe vrienden geworden en huwen de een met Deipyle, de ander met Argia, de dochters van Adrastus. Maar Polynices wordt onrustig. Het jaar, waarin zijn broeder zou regeeren, is bijna verstreken, maar niets wijst er op, dat Eteocles bereid is den troon te verlaten. Na langdurige beraadslagingen besluit men Eteocles' goede trouw op de proef te stellen. Tydeus begeeft zich als gezant naar Thebe en eischt met ruwe woorden de regeering voor zijn vriend Polynices op; echter zonder resultaat. Na een heftige rede, waarin hij het gedrag van koning Eteocles hekelt, verlaat hij toornig het paleis. Vijftig uitgelezen soldaten zetten hem op 's konings bevel achterna. Een korteren weg volgend, bereiken zij eerder dan Tydeus een bergengte, die deze moet passeeren. Het is een kloof tusschen twee met bosch begroeide heuvels, die door een moeilijk begaanbaar pad verbonden waren. Dit pad wordt beheerscht door een loodrechte rots, waar de Sphinx placht te zitten, wanneer zij den voorbijgangers het raadsel opgaf, dat tot hun ondergang leidde. Terwijl Tydeus langs het pad door het woud nadert, ziet hij in het maanlicht het schijnsel van de wapenrusting van de soldaten in de hinderlaag. „Waar komt gij vandaan, mannen," roept hij hun toe, „waarom verbergt gij u daar gewapend?" Op zijn vraag komt geen antwoord, maar een speer vliegt over zijn schouder. Door een plotselinge ingeving gedreven beklimt hij haastig de rots van de Sphinx. Dan grijpt hij een geweldigen steen, en werpt dien op zijn vijanden, waarvan hij er een viertal doodt, terwijl de overigen verschrikt wegvluchten! Aangemoedigd door dit succes springt hij op de vlakte, en verspreidt alom dood en verderf om zich heen.

Het bloedbad eindigt met Tydeus' snoevenden uitroep, waarbij de rhetoriek den dichter parten heeft gespeeld:

ite sub umbras,
o timidi paucique [1]);

[1]) Thebais II. 667.

„gaat naar de onderwereld, vreesachtigen en al te weinigen," zegt hij, nadat 49 mannen gesneuveld zijn, want Tydeus laat één soldaat in het leven, om Eteocles de tijding van den ondergang van zijn makkers te brengen. De geheele episode, door Wight Duff 'one of the most spirited and saga-like passages of the Thebaid' genoemd, is ontstaan uit een Homerische kern, die Statius met behulp van eenige Vergiliaansche motieven uitbreidde tot een spannend, avontuurlijk verhaal waarnaar zijn toehoorders vóór alles verlangden.

Voor den wetenschappelijken literator is het interessant den smaak van het publiek en de oogmerken van de schrijvers uit een bepaalde periode na te sporen. In de Latijnsche letterkunde is het zeer zeker moeilijker letterkundige stroomingen na te gaan dan in de moderne literaturen, maar onmogelijk is het niet. Wat in eerstgenoemde letterkunde soms nog in den kiem aanwezig is en aan het ongeoefend oog ontgaat, vinden wij in de nieuwe literatuur, vaak geheel onafhankelijk van de Oudheid, als een genre terug, dat in een bepaalde periode bij voorkeur wordt gecultiveerd. Daarom kan de bestudeering van één of meer tijdperken uit de moderne literatuur voor den classicus hoogst instructief zijn.

Maar vóór alles moeten wij de Latijnsche schrijvers zelf lezen, niet slechts de groote, maar ook de minder bekende en onbeduidende, niet alleen de schrijvers van de gouden en zilveren eeuw, maar ook van later tijden.

Nu is 't volkomen waar, dat men zich, om op philologisch gebied iets nieuws, iets blijvends tot stand te brengen, moet specialiseeren. Maar met onze in details tredende studie van een bepaalden schrijver moeten wij combineeren de werkwijze der groote 17de-eeuwsche philologen, die begrepen, dat diepgaande kennis der Latijnsche taal en letterkunde alleen te bereiken is door uitgebreide lectuur. 'We do not read enough Latin, or read it often enough": in deze laatste woorden van wijlen Phillimore, den scherpzinnigen Glasgowschen classicus, ligt een nieuwe verklaring voor het verminderde enthousiasme voor Rome's letterkunde. Juist de vergelijking der verschillende schrijvers, die hetzelfde genre beoefenen, leert

de werkelijk groote beter waardeeren. Wie Vergilius' Georgica in al hun schoonheid wil leeren kennen, zal goed doen daarnaast het werk van een middelmatig leerdichter als GRATTIUS nauwkeurig te bestudeeren. Zoo zal de lectuur van de post-Augusteïsche epen het meesterschap van VERGILIUS als episch dichter beter doen uitkomen dan lange verhandelingen. Dat zulk een vergelijkende studie niet behoeft te leiden tot minachting van een epos als de zooeven besproken Thebais moge blijken uit het oordeel van JOHN CLARK, die in zijn boek 'A History of Epic Poetry' niet slechts het post-Vergiliaansche epos, maar ook de Engelsche, Fransche, Duitsche, Italiaansche, Spaansche en Portugeesche epen behandelt. CLARK nu aarzelt niet STATIUS 'a highly-gifted poet, of brilliant imagination and genuine sentiment' te noemen, terwijl hij zijn dictie als 'always entertaining, not seldom graceful and, on occasion, powerful' kenschetst. Hoe gracieus die dictie soms is, moge het volgende voorbeeld leeren:

De dochter van koning Crotōpus, die buiten weten van haar vader een liaison met Apollo had, verbergt haar kind uit deze verbintenis gesproten uit vrees voor straf op het land:

avia rura
eligit ac natum saepta inter ovilia furtim
montivago pecoris custodi mandat alendum.
non tibi digna, puer, generis cunabula tanti
gramineos dedit herba toros et vimine querno
texta domus: clausa arbutei sub cortice libri
membra tepent, suadetque leves cava fistula somnos,
et pecori commune solum. sed fata nec illum
concessere larem; viridi nam caespite terrae
proiectum temere et patulo caelum ore trahentem
dira canum rabies morsu depasta cruento
dissicit. [1])

„Zij kiest het afgelegen land, en geeft haar kind aan een door de bergen zwervenden veehoeder om het in het geheim

---

[1]) Thebais I, 579—590.

temidden der schaapskooien op te voeden. Hier was geen wieg passend bij een zoo edele afkomst, kind: het gras slechts bood je een bed van zoden; je hutje was uit eikentwijgen saamgeweven. Omsloten door de schors van den haagappelboom blijft je lijfje warm en een holle fluit speelt je in lichten slaap; het vee deelt met je den grond, waarop je wiegje staat.

Maar het noodlot gunde 't wicht zelfs zulk een verblijfplaats niet, want terwijl het daar achteloos lag op 't groene gras, en met open mondje de frissche lucht inzoog, werd het verscheurd door wilde, dolle honden, die het ontvleesden met bloedbespatte kaken."

De geheele passage is teeder gevoeld, maar het tafereeltje

proiectum temere et patulo caelum ore trahentem

is door een schildersoog gezien.

Zeer mooi is ook het vers, waarin wij het trillende maanlicht op de bronzen wapenen zien spelen (II, 532):

flammeus aeratis lunae tremor errat in armis.

Meent niet, dat ik blind ben voor de zwakheden van den dichter: ik weet: zijn vergelijkingen zijn te weinig afwisselend en zelden oorspronkelijk. De bouw van het epos is grillig. STATIUS is licht geneigd tot overdrijving, zooals b.v. II 35 waar de hoogte van een berg op de volgende wijze wordt beschreven:

stat sublimis apex ventosque imbresque serenus
despicit et tantum fessis insiditur astris.

„Hoog in de lucht verheft zich de top en ziet onbewolkt neer op winden en regen; alleen aan moede sterren biedt hij een rustplaats,"

of VIII, 699, waar TYDEUS helmen met de hoofden er in door het luchtruim slingert, of VIII, 412, waar tallooze pijlen van verschillende kanten tegen elkaar in vliegen, hetgeen de dichter uitdrukt met de woorden: „ijzeren wolken hangen van den hemel." De karakterteekening is vaag.

Maar niettegenstaande deze tekortkomingen, die ik gemakkelijk zou kunnen vermeerderen, meen ik u aangetoond te hebben, dat Schanz' woorden „de Thebais is een dood product" geheel bezijden de waarheid zijn. Een zoo voorzichtig man als MOZLEY, die STATIUS voor de 'Loeb Classical Library" bewerkte, rekent het terecht tot de gedichten van den tweeden rang, maar voegt er aan toe 'the tendency to-day is to underrate its merits'.

Welnu, zooals het met STATIUS gegaan is, ging het velen Latijnschen schrijvers: eenmaal gretig gelezen, werden zij in de 19de eeuw geminacht en nog heeft het oordeel zich niet hersteld. Daarom blijft hernieuwde interpretatie van een groot deel der Latijnsche letterkunde nog steeds een eerste eisch, dien men de Latijnsche philologie moet stellen. Niet slechts aesthetische interpretatie, maar ook en allereerst philologische, want ofschoon onze wetenschap internationaal is, ontbreken nog steeds verklarende uitgaven van zeer bekende schrijvers. Nog altijd wacht een epos als de Thebais, de helft van Plautus' comedies, menige redevoering van Cicero, een geschiedschrijver als Ammianus, wachten verscheidene geschriften van Seneca, Plinius' Naturalis Historia enz. op een modernen commentaar. Onze wetenschap zou een afgegraasd terrein zijn, zooals men wel eens hoort zeggen? Niets is minder waar; handenvol werk is er te verrichten. Maar wil men de bestaande leemten aanvullen, dan houde men op, steeds weer de reeds tallooze malen gecommentariëerde schrijvers op nieuw met een commentaar in 't licht te geven, steeds weer dezelfde schrijvers van critische noten te voorzien, zonder dat een pas gevonden handschrift of een nieuwe opvatting omtrent de waardeering der mss. een nieuwe uitgave noodig maakt. Aan concurreerende collecties hebben wij geen behoefte, maar wel aan concentratie van krachten.

De Latijnsche philologie gaat een schoone toekomst tegemoet. Hare positie is onaantastbaar, daar zij haar bestaansrecht in haar zelve vindt en tevens een onmisbaren grondslag vormt voor de beoefening van andere wetenschappen. Daarbij kunnen wij met groote voldoening constateeren dat de miskenning en

verguizing, waaronder de Latijnsche letterkunde geruimen tijd geleden heeft, langzaam, maar zeker plaats maken voor grootere waardeering en waarachtige bewondering.

EDELGROOTACHTBARE HEEREN CURATOREN DEZER UNIVERSITEIT,

Vergunt mij U mijn oprechten dank te betuigen dat Gij mij voor het ambt van hoogleeraar aan de Regeering Harer Majesteit onze Koningin hebt willen voordragen. Ik geef U de verzekering, dat ik er ernstig naar zal streven mij het door Uw hoog College in mij gestelde vertrouwen waardig te maken door zoowel de belangen der Groningsche Hoogeschool als die der wetenschap pro virili parte te dienen.

Den Weledelgestrengen Heer Mr. TEN BRUGGEN CATE dank ik van harte voor de vriendelijke voorlichting, die ik van het oogenblik mijner benoeming af van hem mocht ontvangen.

MIJNE HEEREN PROFESSOREN EN LECTOREN,

Als privaat-docent had ik reeds het genoegen voor enkelen Uwer geen onbekende te zijn; het is mij thans een hooge eer in uwen kring te mogen treden. Voor de blijken van belangstelling, die ik na mijn benoeming reeds van U mocht ontvangen, ben ik U erkentelijk.

MIJNE HEEREN HOOGLEERAREN DER FACULTEIT VAN LETTEREN EN WIJSBEGEERTE,

Dat Uwe Faculteit eenstemmig mijn komst begeerd heeft, zal voor mij een spoorslag zijn om mij met hart en ziel aan wetenschap en onderwijs te wijden. De banden van vriendschap, die mij reeds met enkelen uwer verbinden, geven mij het prettige vooruitzicht, dat ik mij weldra in uw midden thuis zal voelen.

WAARDE WAGENVOORT,

De wijze, waarop Gij Uw ambt als hoogleeraar aan deze Universiteit hebt bekleed, wordt algemeen ten zeerste geroemd. Moge het mij gegeven zijn te bereiken, dat het zware verlies, dat de Groningsche Hoogeschool door uw vertrek geleden heeft, niet al te pijnlijk wordt gevoeld.

WAARDE GROENEBOOM,

Gij weet, dat mijn belangstelling zich niet beperkt tot de Latijnsche philologie, maar dat ik de Grieksche letterkunde als een der allerhoogste uitingen van den menschelijken geest beschouw, en dat ik ook op het gebied van het Gymnasiaal onderwijs een klassieke opleiding zonder Grieksch of met facultatief Grieksch een grooten achteruitgang zou achten. Met een zoo brilliant docent, een zoo uitnemend kenner der Grieksche letteren als Gij zijt te mogen samenwerken tot bereiking van eenzelfde doel is voor mij een groote eer, maar tevens een prikkel tot inspanning van al mijn krachten.

WAARDE ROOS,

Dat ik de studie der Geschiedenis en aanverwante vakken voor iederen classicus, onverschillig of hij historicus of litterator worden wil, als onmisbaar beschouw, behoef ik U wel niet te zeggen. Van uw doorwrochte kennis en rijpe ervaring hoop ik in de komende jaren veel te leeren.

Hooggeachte ambtgenoot POLAK, ook met U verheug ik mij zeer te mogen samenwerken, te meer daar de door U beoefende wetenschap sinds mijn studententijd mijn belangstelling heeft.

Vergunt mij thans een blik in het verleden te slaan en een kort woord te wijden aan hen, wien ik voor mijn vorming zoo veel te danken heb. Helaas zijn bijna allen reeds uit dit leven heengegaan. Ik denk dan in de eerste plaats aan mijn Vader, den rusteloos arbeidenden, bescheiden talenkenner, voor wien de studie het hoogste goed des levens was. Ik denk ook aan mijn hooggeschatten leermeester HARTMAN, wiens geniale beheersching der Latijnsche taal in proza en poëzie, wiens verbazingwekkende belezenheid een diepen, onuitwischbaren indruk op mij gemaakt hebben, wiens vriendschap ik mij steeds met dankbaarheid zal herinneren. Ook Uwe nagedachtenis, mijn hooggeachte leermeester VAN LEEUWEN, zal ik in hooge eer bewaren. Uw scherpzinnigheid, uw stoere

werkkracht, uw fijne geest hebben mij steeds met den grootsten eerbied vervuld. Dat Gij mij tot het eind uws levens met oprechte belangstelling zijt blijven volgen, kan ik nooit genoeg waardeeren. Ook aan mijn overige Leidsche leermeesters, de hoogleeraren HOLWERDA, SPEYER en HESSELING, ben ik groote dankbaarheid verschuldigd.

Wanneer ik over mijn leermeesters spreek, komt mij het beeld voor oogen van een groot en sympathiek geleerde, wiens lessen ik nooit het voorrecht had te volgen, maar uit wiens werken ik zóó veel geleerd hebt, dat ik ook hem, zij het dan ook niet in den gewonen zin des woords, mijn leermeester zou willen noemen. Ik bedoel wijlen Professor JACOBUS VAN WAGENINGEN, den eminenten Latinist, den edelen mensch, wiens herinnering aan deze Universiteit steeds zal blijven voortleven.

Richt ik den blik over de zee naar het Westen, dan denk ik aan wijlen JOHN PERCIVAL POSTGATE, den uitnemenden philoloog, kenner der Latijnsche dichters als weinigen, aan wiens onderwijs en raadgevingen ik zooveel te danken heb.

Ook U, hooggeachte CONWAY, betuig ik, zij het ook van verre, mijn warmen dank voor uw enthousiast, inspireerend onderwijs op 't gebied der Italische dialecten en historische grammatica. Uw Vergilius-interpretatie heeft mijn oogen geopend voor een literatuurbeschouwing, die wetenschappelijke degelijkheid aan fijnen kunstzin paart.

Aan de ruim 22 jaren, dat ik aan het Gymnasiaal onderwijs verbonden was, bewaar ik de aangenaamste herinneringen. Het zou mij te ver voeren, indien ik hier namen ging noemen van allen, aan wier voorlichting of vriendschap ik veel te danken heb. Het is mij echter een behoefte in het openbaar mijn diepgevoelden dank uit te spreken voor den steun en de vriendschap, die ik gedurende de 13 jaren van mijn rectoraat heb mogen ontvangen van den hooggeëerden Inspecteur der Gymnasia, nu helaas aan het ziekbed gekluisterd. Hooggeachte Heer VINKESTEYN, uw ontzagwekkende werkkracht, uw bewonderenswaardige onpartijdigheid, uw edel en humaan karakter, uw warme liefde voor het Gymnasiaal onderwijs,

dat zoo ontzaglijk veel aan uw eminente leiding te danken heeft, hebben mij steeds met de grootste bewondering vervuld. Moogt Gij weldra geheel hersteld zijn en nog jaren gespaard blijven.

WAARDE HEER BEVERSEN,

Dat Gij, nog wel op uw geboortedag, de reis naar het Noorden ondernomen hebt, stel ik op hoogen prijs en vervult mij met vreugde, want uw aanwezigheid hier biedt mij de gelegenheid U openlijk te danken voor de belangstelling en vriendschap die ik steeds van U mocht ondervinden. Wees overtuigd, dat ik in de jaren, die ik onder uw rectoraat aan het Leidsch Gymnasium werkzaam was, veel van u geleerd heb, dat mij bij de leiding van mijn Gymnasium uitnemend te stade is gekomen.

Maar ik heb ook afscheid te nemen uit twee functies, die mij beide lief waren.

MIJNE HEEREN CURATOREN VAN HET LEEUWARDER GYMNASIUM,

Hoe groot uw belangstelling is voor het aan uw zorgen toevertrouwde Gymnasium en voor hen, die daaraan werkzijn, weten allen, die deze inrichting van nabij kennen. Uw zeer gewaardeerde aanwezigheid hier, waarvoor ik u mijn hartelijken dank betuig, is hiervan een nieuw bewijs.

MIJNHEER DE CONRECTOR, DAMES EN HEEREN LEERAREN EN LEERARESSEN VAN HET LEEUWARDER GYMNASIUM,

Bijna 9 jaren lang heb ik met U en uw voorgangers in de beste harmonie samengewerkt. Voor de wijze, waarop Gij uw schoone taak als docent verricht, heb ik groote waardeering. Ik zal aan den tijd, dien ik in uw midden doorbracht, steeds met veel genoegen terugdenken.

LEERLINGEN EN OUD-LEERLINGEN VAN HET LEEUWARDER GYMNASIUM,

Gij neemt een groote plaats in mijn hart in. Door uw onverflauwden ijver, uw belangstelling, en hartelijke genegenheid waren de uren, waarin wij tezamen de Grieksche en Latijnsche schrijvers lazen, voor mij steeds een bizonder genot.

Ook van U, waarde heer BROUWER, trouwe medewerker aan de ons beiden zoo dierbare Buma-bibliotheek, neem ik noode afscheid. Van harte hoop ik dat deze gezegende instelling mede door uw onmisbare hulp steeds meer moge bloeien.

Tenslotte een kort woord tot U, DAMES EN HEEREN STUDENTEN, in het bijzonder tot U, die U wijdt aan de klassieke philologie.

De Universitaire studie heeft een dubbel doel. Zij vormt wetenschappelijke onderzoekers, en tevens biedt zij de gelegenheid tot het verkrijgen van die kundigheden welke noodzakelijk zijn om aan de eischen der maatschappij te kunnen voldoen. Wat het eerste doel betreft, zal ik het als mijn hoogste ideaal beschouwen U tot zelfstandige onderzoekers te ontwikkelen, maar daarnaast hoop ik ook tot uwe praktische vorming als docent bij te dragen. Van een leeraar in de oude talen wordt in onzen tijd veel gevergd. De klassieke burcht, die in de komende jaren ongetwijfeld bloot zal staan aan herhaalde en felle aanvallen, eischt goed toegeruste en geestdriftige verdedigers. Dit zijn naar mijn vaste overtuiging alleen die docenten, die hun leerlingen weten te boeien en te bezielen. Wapent u dus om dit schoone doel te bereiken door het verwerven van grondige en uitgebreide kennis, onbluschbaar vuur, werkkracht en werklust.

Ik heb gezegd.

This book is due two weeks from the last date stamped below, and if not returned at or before that time a fine of five cents a day will be incurred.

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
1010666320

870.9 En48
Enk
De aesthetische waardeering ...

870.9 En48

JUL 29 1931